

การทำบุญในยุคดิจิทัลของชาวพุทธในสังคมไทย
MAKING MERIT IN THE DIGITAL AGE OF BUDDHISTS
IN THAI SOCIETY

¹จันทร์เพ็ญ บุญเรือง และ ²เบญจมาศ สุวรรณวงศ์

¹Janpen Bunrueang and ²Benjamas Suwannawong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹peemai77927@gmail.com, ²benjamas.suw@mcu.ac.th

Received: November 17, 2024; **Revised:** December 5, 2024; **Accepted:** January 29, 2025

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์การทำบุญในยุคดิจิทัลของชาวพุทธในสังคมไทย โดยในยุคดิจิทัลชาวพุทธในสังคมไทยมักทำบุญด้วยความศรัทธา และความคาดหวังสิ่งตอบแทน ที่พบเห็นในอันดับต้นๆ เป็นเรื่องของการทำบุญ ถวายสังฆทาน การทำบุญสะเดาะเคราะห์ต่อชะตาด้วยการปล่อยสัตว์ การบูชาเครื่องรางของขลัง โดยส่วนมากเข้าใจว่าเมื่อทำบุญแบบนี้ ย่อมเกิดบุญกุศลลดบันดาลให้ได้รับสิ่งตอบแทนทั้งด้านวัตถุหวังโชคลาภ ความสำเร็จ ความเจริญรุ่งเรือง ความร่ำรวย รวมทั้งขอสิ่งที่ยปรารถนาทุกประการ ทั้งนี้เกิดจากการประหลาดตามันมา โดยขาดความเข้าใจตามหลักพระพุทธศาสนาก่อให้เกิดสถานการณ์การทำบุญ ที่เจือไปด้วยความโลภในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน การยึดหลักพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งและปฏิบัติตามหลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ประการ และหลักบุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ จะเป็นแนวทางให้เข้าใจหลักการทำบุญอันจะนำไปสู่ผลบุญที่แท้จริง

คำสำคัญ: การทำบุญ, บุญกิริยาวัตถุ, ยุคดิจิทัล, ชาวพุทธในสังคมไทย

¹อาจารย์ หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

² อาจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Abstract

This academic article's objective is to analyze merit-making in the digital era by Buddhists in Thai society. In the digital age, Buddhists in Thai society often make merit with faith and expectations of compensation. What is seen at the top is the matter of making merit, giving offerings to monks, and making merit to avert fate by releasing animals. Worship of sacred amulets. Most people understand that when making merit like this, There will be merit resulting in rewards in terms of material things, wishing for good fortune, success, prosperity, and wealth, and asking for every desired thing. This is due to following practices without understanding according to Buddhist principles, causing a situation in making merit that is laced with greed in today's Thai Buddhist society Taking refuge in the principles of the Triple Gem and following the 3 merit-making principles and the 10 merit-making principles will be a guideline for understanding the principles of merit-making which will lead to true merit.

Keywords : Making merit, Puṭṭhāṅkariyā-vatthu, Digital age, Buddhists in Thai society

บทนำ

ชาวพุทธนิยมทำบุญโดยหวังผลที่ความสุข และหากชีวิตกำลังประสบความทุกข์ก็มักทำบุญเพื่อให้ความทุกข์นั้นจางคลายลง ส่งผลให้การทำบุญเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ประเทศไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นเวลายาวนาน พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยชาวพุทธในทุกด้าน ทั้งด้านความคิด ด้านพฤติกรรม ด้านความเชื่อ ด้วยวิถีชีวิตอันเป็นเอกลักษณ์ของคนไทย จึงแสดงออกด้วย กิจกรรมทางพุทธศาสนาที่มีหลายรูปแบบ การทำบุญในชีวิตประจำวัน เช่น การใส่บาตร การถวายสังฆทาน การเข้าวัดฟังธรรม การทำบุญผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า งานขึ้นบ้านใหม่ การโกนจุก บวชนาค เป็นต้น สิ่งที่ชาวพุทธจำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจเนื่องจากการทำบุญในปัจจุบันเป็นการทำบุญที่ทำตาม ๆ กันมาเมื่อนึกถึงการทำบุญชาวพุทธจะมองว่า บุญ คือ สิ่งที่ดี ที่เราควรทำ เพื่อให้เกิดความสุขในขณะที่ทำ และหวังผลถึงความสุขที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ส่วนดิจิทัลหรือทำบุญด้วยการสร้างสิ่งปลูกสร้าง เช่น โบสถ์ กำแพง ชุมประตู่วัด และจารึกชื่อของตนเองและคนในครอบครัวตามสิ่งปลูกสร้างเหล่านี้

หรือการทำบุญที่เรียกว่า “การปิดบัญชีบุญ” คือ การทำบุญด้วยยอดเงินทั้งหมดในบัญชีเงินเก็บที่ใช้เวลาสะสมเป็นเวลาหลายปีของครอบครัว ผ่านการโอนหรือระบบดิจิทัล ด้วยความเชื่อที่ว่าทำบุญจนหมดจะไม่มีวันหมด ทั้งนี้ผู้ทำบุญยังมีความเชื่อว่าหลังจากทำบุญทุกครั้งจะต้องมีการอธิษฐานให้เกิดสิ่งที่เราต้องการ เช่น ทำบุญบำรุงวัดไปจำนวน 10 บาท แต่อธิษฐานขอให้ถูกรางวัลสลากกินแบ่งรัฐบาล ร่ำรวยเงินทอง ก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และปราศจากอุปสรรค ซึ่งการกระทำเช่นนี้ชาวพุทธควรจะพิจารณาว่าเป็นการทำบุญหรือเป็นการลงทุน นอกจากการทำบุญโดยไม่เข้าใจในเป้าหมายที่แท้จริงของการทำบุญแล้ว การทำบุญยังกลายเป็นแหล่งผลประโยชน์ที่ส่งผลให้พุทธพาณิชย์เติบโตขึ้นในสังคมไทยอีกด้วย ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากความเคยชินกับระบบสำเร็จรูปของพุทธศาสนิกเอง ที่ต้องการความง่าย และรวดเร็ว ผนวกกับความต้องการผลประโยชน์ของผู้ที่เกี่ยวข้อง เราจึงมักได้ยินข่าวถึงการระดมทุนสร้างพุทธสถานขนาดใหญ่ซึ่งบ่อยครั้งผ่านทางสื่อออนไลน์ จะมีข่าวเกี่ยวกับผลประโยชน์และความไม่โปร่งใสในการก่อสร้าง นอกจากนี้ยังมีการบิดเบือนคำสอนที่ยั่วกิเลสของชาวพุทธให้มองเห็นว่าการทำบุญ คือ การลงทุนที่ยิ่งลงทุนมากยิ่งได้ผลมาก ยิ่งทำมากก็ยิ่งได้บุญมากสามารถขึ้นสวรรค์ได้ ด้วยการให้หลักธรรมะที่ทำให้พุทธศาสนิกชนเห็นภาพมีการเปรียบเทียบ การสร้างวิหารถวายสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง 4 ได้ผลบุญมากกว่าให้ทานภิกษุสงฆ์ผู้มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข (อง.สตตค.(ไทย) 23/470/20) ดังนั้นหากทำบุญด้วยทรัพย์สินมูลค่ามากเพียงไร ย่อมได้ผลมากเพียงนั้นเช่นกัน

ปัจจุบันค่านิยมการทำบุญพุทธศาสนิกชนไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก เนื่องมาจากแนวคิดแบบวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยม ทำให้สังคมให้ความสำคัญกับวัตถุสิ่งของมากขึ้น จนเกินขอบเขตความโลภจึงเกิดขึ้นเป็นเงาตามตัว อย่างยากที่จะหลีกเลี่ยงได้ สังคมไทยปัจจุบันมีการใช้ระบบเทคโนโลยีเข้ามาเป็นตัวล่อ เพื่อให้ง่ายต่อการทำบุญ หรือทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาต่างๆ โดยต้องการเอาใจนักบุญทุกท่านที่ชื่นชอบในการทำบุญ ควบคู่ไปกับหลักวิธีการทำบุญที่ผิดไปจากเดิม ตามหลักพระพุทธศาสนาการทำบุญเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ ได้แก่ การให้ทานหรือทานมัย การรักษา ศีลหรือศีลมัย การเจริญภาวนาหรือภาวนามัย การประพฤดิอ่อนน้อมหรือปจายนมัย การช่วย ขนขวายรับใช้หรือเวยยาวัจฉมัย การเฉลี่ยส่วน ความดีให้ผู้อื่นหรือปัตติทานมัย ความยินดีความดี ของผู้อื่นหรือปัตตานโมทนา มัย การฟังธรรมหรือ อัมมัสสวนมัยการสั่งสอนธรรมหรืออัมมเทศนามัย และการทำความเห็นให้ตรงหรือทิฏฐุชุกัมม (Phra Brahmaganabhorn (P.A. Payutto), 2008 : 183) การทำบุญด้วยการถวายสังฆทานได้รับความนิยมมากที่สุดอาจเนื่อง มาจากทำได้ง่ายและรวดเร็ว อย่างเช่น ไม่ว่าจะเป็นการถวายสังฆทานออนไลน์ การฟังเทศน์ออนไลน์ การเวียนเทียนออนไลน์ ไปจนถึงการบริจาคทรัพย์เพื่อใช้สร้างโบสถ์ สร้างห้องน้ำวัดและสร้างอื่นๆ อีกมากมาย โดยที่เราไม่ต้องไปถึงสถานที่นั้นเลย และผู้คนส่วนก็แสวงหาเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ อดอยากเป็นผู้ร่ำรวยทรัพย์สิน

เงินทอง โดยใช้พระปลุกเสก หรือเครื่องรางของขลังเพราะเชื่อว่าจะสามารถดลบันดาลให้ได้รับโชคลาภมีทรัพย์สิน หรือช่วยคุ้มครองภัยอันตราย ให้รู้สึกได้รับความปลอดภัย

จากตัวอย่างที่กล่าวมา ชี้ให้เห็นว่า การทำบุญในยุคดิจิทัลของชาวพุทธในสังคมไทย การทำบุญเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายและเป็นพื้นฐานในการฝึกฝนตนเองในการปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนา จึงควรศึกษาเกี่ยวกับการทำบุญที่ถูกต้องในพุทธศาสนาให้เข้าถึงหัวใจของการทำบุญ เพราะชาวพุทธส่วนมากมักมีเป้าหมายในทางวัตถุมากกว่ามีเป้าหมายที่แท้จริงตามหลักพุทธศาสนา เป้าหมายเหล่านี้ ล้วนเพิ่มความโลภ อันเกิดจากความเข้าใจ วิธีการทำบุญที่ผิดเพี้ยนไปจากหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนทำบุญด้วยปัญญา เช่นนั้นจึงจะได้ชื่อว่าการสร้างบุญกุศลที่แท้จริง

การทำบุญในพระพุทธศาสนา

“บุญ” โดยทั่วไปมองว่าคำว่า บุญ มีความเชื่อมโยงกับคำว่า ความสุข ซึ่งความสุขนี้เกิดขึ้นทั้งในขณะที่ทำ และผลที่เป็นสุขที่จะเกิดขึ้นในอนาคตดังที่ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายคำว่า บุญ ดังนี้ (อ้างในนงเยาว์ ชาญณรงค์. 2545 : 311) “บุญ แปลว่า เครื่องชำระสันดาน ความดีกุศล ความสุข” บุญคือการทำในสิ่งที่ดีทำแล้ว ได้รับผลบุญจิตใจเป็นสุข ผ่อนคลายอบอุ่นใจอึดเอบในบุญ พระราชานิโรธรังสี (หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี) ได้จำกัดนิยามบุญว่า เป็นสิ่งที่ดี ทำลงไปแล้ว มันสะอาด จิตใจผ่องใสและเบิกบาน “สิ่งใดที่ทำด้วยกายหรือวาจา หรือนึกคิดด้วยใจ ถ้าหากไม่เบียดเบียนตนและคนอื่น” ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2554 : 138.) ได้จำกัดนิยามบุญกิริยาวัตถุในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมว่าเป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญ เรื่องที่จัดเป็นการทำความดี หลักการทำความดี ทำความดีส่วนในหนังสือสยามสามไตร ท่านให้ความหมายไว้ว่า การทำบุญหรือประกอบความดีงาม คือการเสริมสร้างคุณสมบัติที่ตั้งงามเป็นประโยชน์ให้แก่ชีวิตของตน เป็นงานของแต่ละบุคคลในการศึกษาพัฒนาชีวิต ทั้งนี้ความหมายของ “บุญ” ในแง่นี้มาจากการแปลจากรากศัพท์ “บุญญ” คือ ทำให้ฟู หรือพองขึ้น บวมขึ้น นูนขึ้น (พุทธทาสภิกขุ, 2555) ท่านพุทธทาสเรียกบุญตามนัยนี้ว่าเป็นบุญภาษาคนซึ่งเป็นบุญที่บำได้ เมาได้ หลงได้เป็นอันตรายแก่เจ้าของบุญประเภทนี้หากปฏิบัติโดยปราศจากปัญญาแล้วอาจส่งผลให้มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น เนื่องจากเป็นบุญที่ยังประกอบด้วยอุปาทาน ตัณหา มานะ ทิฏฐิเป็นการทำบุญที่ไม่ถูกต้องตามความหมายของบุญที่แท้จริงในพุทธศาสนา (กลุ่มปฏิบัติงานเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, 2556 : 111) การยึดติดกับบุญในแง่นี้อาจส่งผลในแง่ลบได้เนื่องจากอาจทำให้บำบุญได้ อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมให้มีการทำบุญเพื่อเอาหน้า

ดังที่จะเห็นได้อย่างกลาดเกลื่อนตามสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ภายในวัดที่มีการติดชื่อผู้บริจาคตามผนัง อาคาร กำแพง ประติมากรรม เป็นต้น ดังในคัมภีร์ปรมัตถทีปนีอรรถกถาอิติวุตตะกัสะแสดง ความหมายคำว่า บุญ ไว้ 5 อย่าง คือ 1) หมายถึง ผลบุญหรือผลของกุศล หรือผลของความดีเช่นใน ข้อความว่า เพราะการสมათานกุศลธรรมทั้งหลายเป็นเหตุ “บุญ” ย่อมเจริญเพิ่มพูน (ที.ปา. (ไทย) 11/305/193-196) 2) หมายถึง ความประพฤติสุจริต ในระดับกามาจรและรูปาจร เช่นในคำว่า คนตก อยู่ในอวิชชาหากปรุ้งแต่งสังขารที่เป็นบุญ (บุญญา ภิสังขาร) (ส.นิ. (ไทย) 16/191/99) 3) หมายถึง ภาวที่เกิด ซึ่งเป็นสุคติพิเศษ เช่นในคำว่า วิญญาณ ที่เข้าถึงบุญ (ส.นิ. (ไทย) 16/191/99) 4) หมายถึง กุศลเจตนา ในคำว่า บุญกิริยาวัตถุ (ขุ.อิตติ. (ไทย) 25/238/ 270) (คือเท่ากับกุศลกรรม) และ 5) หมายถึง กุศลกรรมในภูมิสาม เช่นในคำว่า “ภิกษุทั้งหลายเธอทั้งหลายอย่ากลัวต่อบุญเลย” (ขุ.อิตติ. (ไทย) 25/200/240) ข้อนี้ตรงกับคำว่าโลกียะ กุศลนั่นเอง ชาวพุทธในสังคมไทยยึดถือแนวทางปฏิบัติตนด้วยวิธีทำบุญผ่านรูปแบบอันหลากหลายโดยมี ความเชื่อว่ายิ่งทำมากยิ่งได้บุญมากหรืออาจทำบุญ จากคำบอกเล่าของบรรพบุรุษโดยทำตามกันมา

การทำบุญ โดยทั่วไปแล้วคนไทยมองว่าการทำบุญมีหลายรูปแบบ เช่น การบริจาคสิ่งของ หรือเงิน การอุปการะเด็กกำพร้า การให้ความช่วยเหลือผู้อื่น การปฏิบัติตามศีลธรรม การทำบุญในวันสำคัญตามศาสนาหรือประเพณี การคิดและทำในสิ่งที่ดีในโอกาสสำคัญ เป็นต้น การทำบุญเป็นสิ่งที่ทำได้ง่ายไม่ต้องเตรียมตัวมากนัก เพียงแต่แต่งกายให้สุภาพ จัดเตรียมสิ่งของตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ของตน หรือเพียงแค่มีสวนช่วยเหลือผู้อื่นก็ถือเป็นการทำบุญรูปแบบหนึ่ง (ลาวัลย์ พุ่มพฤษ, ศศิธร เหล่าเที่ยง, ศุภศิริ ศรีตระกูล และพิทักษ์ ศิริวงศ์, 2013 : 637-657) พระธรรมปิฎก (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), 2538 ข : 110-111) และ (ปัญญา ใช้บางยาง, 2548 : 169-173) ระบุว่า การทำบุญคือการทำความดี การประกอบกรรมดี การทำสิ่งที่ประเสริฐโดยมี วัตถุประสงค์สำคัญเพื่อเพิ่มพูนความดี และเพื่อกำจัดความเห็นแก่ตัวเห็นแก่ตัวออกไปจากใจ ประเพณีไทยไม่ว่าปรารถนาเหตุที่เป็นมงคลหรืออวมงคลมักจะมีการทำบุญคือการให้ทานร่วมด้วยเสมอ บุญที่เกิดจากการให้ทานเรียกว่า ทานมัย หลังจากทำบุญก็อุทิศส่วนบุญไปให้ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตายเรียกว่ามตทาน (มตก หรือผู้ตาย) หรือ ทักษิณานุประทาน (ทักษิณา หรือของทำบุญ) ถ้าเป็นการทำบุญอุทิศเฉพาะบุรพบิด (บิดา ปู่ ทวด) เรียกว่า ปู่พพเตตพลี การทำบุญ กล่าวกว้าง ๆ มี 3 วิธี คือ การให้ทาน เช่น ทำบุญตักบาตร เลี้ยงพระ ถวายสังฆทาน รักษาศีล เช่น รักษาศีลห้า ศีลแปด และเจริญภาวนา เช่น ทำสมาธิอบรมใจ หรือ ปฏิบัติกรรมฐาน

นอกจากการทำบุญ 3 วิธีข้างต้นแล้ว การทำบุญยังมีอีก 7 อย่าง ที่รวมเรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ 10 ประการ ดังนี้ 1) ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ปันสิ่งของ 2) สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล

หรือประพตติ 3) ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา 4) อปจายนมัย ทำบุญด้วยการประพตติอ่อนน้อม 5) เวยยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการช่วยชวนขวยรับใช้ 6) ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น 7) ปัตตานุโมทนามัย ทำบุญด้วยการยินดีในความดีของผู้อื่น 8) อัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการฟังธรรมศึกษาหาความรู้ 9) อัมมเทสนามัย ทำบุญด้วยการสั่งสอนธรรมให้ความรู้ 10) ทิฏฐชุกัมม ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2554 : 138) ได้ผนวกบุญกิริยาวัตถุ 10 เข้าเป็น 3 คือ ข้อที่ 4 และข้อที่ 5 จัดเข้าในศีลมัย ข้อ 6 และ 7 ในทานมัย ข้อ 8 และ 9 ในภาวนามัย ส่วนข้อที่ 10 ได้ทั้ง ทาน ศีล และภาวนา

กล่าวโดยสรุป การทำบุญเพื่อให้ได้บุญอย่างแท้จริงในพุทธศาสนานั้น ควรเป็นการทำบุญเพื่อการลดความยึดมั่นถือมั่น ทำเพื่อประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาตนเองให้การทำบุญของตนนั้นทำให้เกิดปัญญาและทำด้วยความประณีตยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกด้วย

การสื่อสารในยุคดิจิทัล

โลกดิจิทัลเป็นโลกของเสรีภาพอย่างสมบูรณ์ ผู้ทำการสื่อสารมีอิสระที่จะทำการสื่อสารผ่านช่องทางออนไลน์อย่างไม่มีข้อจำกัด โดยใช้ทั้ง ถ้อยคำ ความ รูปภาพ เสียง ภาพเคลื่อนไหว และวิดีโอ หรือใช้อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นสื่อเพื่อจะแพร่กระจายให้เกิดปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในโลกไซเบอร์ ระบบการตรวจสอบของโลกดิจิทัลเป็นกฎเกณฑ์โดยอัตโนมัติ และมีข้อตกลงทางด้านศีลธรรมอย่างกว้างๆ เพราะฉะนั้นการตรวจสอบความผิดปกติกติของโลกไซเบอร์ จึงกลายเป็นหน้าที่ของู้ใช้งานเองที่จะเป็น ผู้รายงานความผิดปกติกติวิสัยนั้นต่อชุมชนออนไลน์ ซึ่งแม้ว่าหลายกรณีของตัวสารที่ผิดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมหรือมารยาทในการสื่อสารออนไลน์ แต่กลับไม่ได้ผิดกฎหมายที่เป็นการกระทำความผิดของ การสื่อสารในโลกไซเบอร์ หรือกฎหมายเองมิได้ครอบคลุมเรื่องนั้น การตั้งกระทู้หรือการแสดงความคิดเห็นผ่านสื่อสังคมก็จะทำให้ประเด็นดังกล่าวเกิดมิติของการวิพากษ์วิจารณ์และมีความเป็นประชาธิปไตยในการสื่อสารเป็นอย่างมาก (พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวรากุล), 2561)

ในยุคแรกๆ คณะสงฆ์ไทยยังไม่ได้ใช้อินเทอร์เน็ตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา แต่มีการนำเอาพระไตรปิฎกฉบับที่กลงแผ่นซีดีกลายเป็นพระไตรปิฎกฉบับซีดีครั้งแรกขึ้นครั้งแรกเมื่อปีพุทธศักราช 2531มหาวิทยาลัยมหิดลได้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับซีดีรวมฉบับที่กลงในแผ่นซีดี มีบันทึกไว้ว่า “ในช่วงวันวิสาขบูชาปีพุทธศักราช 2531” ศูนย์คอมพิวเตอร์มหาวิทยาลัยมหิดลได้พัฒนา พระไตรปิฎกฉบับดิจิทัล ได้เริ่มโครงการนำเอาพระไตรปิฎกฉบับภาษาสันสกฤตจำนวน 45 เล่มพิมพ์ลง แผ่นซีดีรวม และพัฒนาโปรแกรมสืบค้นพระไตรปิฎก จนกระทั่งปีพุทธศักราช 2540 จึงได้จัดทำพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยและยังได้รับการพัฒนามาตามลำดับ ประกอบด้วยพระไตรปิฎก

ฉบับแปลเป็นภาษาไทย 45 เล่ม พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทย 45 เล่ม พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรโรมัน 45 เล่ม อรรถกถาและคัมภีร์อื่น ๆ พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรไทย 70 เล่ม อรรถกถาและคัมภีร์อื่น ๆ พระไตรปิฎกฉบับบาลีอักษรโรมัน 70 เล่ม และพระไตรปิฎกภาษาเทวนาครีและสิงหล (Budsir, ออนไลน์) ปัจจุบันมีการนำเอาพระไตรปิฎกเผยแพร่ทางอินเทอร์เน็ตเป็นจำนวนมาก มีทั้งการทำบุญออนไลน์ การสะเดาะเคราะห์ออนไลน์ และการบูชาวัตถุมงคลต่าง ๆ เป็นต้น คนรุ่นใหม่สามารถศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านสื่อเทคโนโลยี สารสนเทศได้ทุกโอกาสที่ต้องการโดยผ่านทางเว็บไซต์ต่าง ๆ

จากนั้นก็มียัดและองค์กรทางศาสนาใช้วิธีการเผยแพร่พระพุทธศาสนาทางอินเทอร์เน็ตหลายแห่งโดยผ่านทางเว็บไซต์ จากข้อมูลของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ระบุเว็บไซต์ของวัดต่าง ๆ ไว้คือเว็บไซต์วัดในประเทศไทยมีจำนวน 47 เว็บไซต์ เว็บไซต์วัดไทยในต่างประเทศมีจำนวน 32 เว็บไซต์ เว็บไซต์องค์กรทางศาสนามีจำนวน 21 เว็บไซต์ เว็บไซต์ความรู้ทางศาสนามีจำนวน 29 เว็บไซต์ (สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ออนไลน์) เพราะลักษณะที่โดดเด่นของข้อมูลข่าวสารในโลกดิจิทัลคือมีค่าใช้จ่ายในการสื่อสารที่น้อยกว่าข่าวสารข้อมูลที่ปรากฏในสื่ออื่น ๆ ข้อมูลในโลกออนไลน์ถูกทำให้กลายเป็นโลกของเสรีภาพเนื่องจากมีรายจ่ายที่น้อยมาก ผู้ทำการสื่อสารจึงใช้จ่ายเพียงแค่ค่าอุปกรณ์ที่สามารถเชื่อมต่อระบบอินเทอร์เน็ต และรายจ่ายสัญญาณอินเทอร์เน็ตเท่านั้น แต่ราคาของคลังข้อมูลอันมากมายกลับเป็นอิสระและราคา ถูกกว่าสื่อสิ่งพิมพ์มาก อีกทั้งข้อมูลบนโลกดิจิทัลเป็นข้อมูลที่ปราศจากกายภาพที่จับต้องได้เฉพาะ ฉะนั้นข้อมูลแบบดิจิทัลจึงมีน้ำหนักการเคลื่อนย้ายที่แสนเบาหากเทียบกับข้อมูลที่ปรากฏในสื่อ สิ่งพิมพ์หรือสื่ออื่น ๆ ที่มีตัวตนทางกายภาพ

กล่าวโดยสรุป เสรีภาพของโลกดิจิทัลจึงควบคู่ไปกับปัญหาของการกระทำผิดบนโลกออนไลน์ที่นับวันจะยังมีพื้นที่ อันอิสระมากขึ้น การกระทำผิดบนโลกออนไลน์ย่อมโยงไปถึงวุฒิภาวะของผู้ใช้งานเป็นสำคัญ ซึ่งกรณีของผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตนั้น โดยตัวกฎหมายเองก็ไม่ได้จำกัดหรือมีกฎเกณฑ์ใด ในการควบคุมหรือคัดเลือกผู้ทำการใช้งานว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ หรือมีวุฒิภาวะที่เหมาะสมของการสื่อสารที่ดีหรือไม่ เพราะฉะนั้นการควบคุมการใช้งานของผู้ที่ยังไม่มีวุฒิภาวะความเข้าใจในการบวกรับการสื่อสารที่ถูกต้อง กับการชี้แนะจากผู้ที่มีความรู้หรือมีวุฒิภาวะที่มากกว่า การทำบุญออนไลน์ หรือการสะเดาะเคราะห์ออนไลน์ ควรใช้ปัญญาในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ตัดสิน ควรทำอย่างมีสติ

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการทำบุญ

พระพรหมคุณาภรณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551 : 287-300) กล่าวถึง ปัจจัยในการทำบุญที่จะส่งผลให้การทำบุญในแต่ละครั้งให้ผลดี ซึ่งจำเป็นต้องมีองค์ประกอบให้ครบ ทั้งสามข้อ คือ มีผู้ให้ มีผู้รับ และมีของที่จะให้ ดังนี้ 1) ทายก คือ ผู้ให้ เป็นผู้มีศีล มีคุณธรรม โดยเฉพาะคนที่เจตนาว่าเป็นอย่างไร เช่น เจตนาประกอบด้วยเมตตากรุณา ตั้งใจจะให้ประโยชน์ แก่ผู้รับอย่างแท้จริง ให้เขาพ้นทุกข์มีสุข มุ่งเพื่อให้สังคมร่มเย็นมั่นคง ให้ความความคิดเสียสละ โดย บริสุทธิ์ใจไม่หวังผลตอบแทนให้ด้วยศรัทธา ให้ความใจฟ่องใสเบิกบาน ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง หรือ เสียหาย ตั้งใจให้เพื่อฝึกฝนพัฒนาจิตใจของตนและมีเจตนาที่ประกอบด้วยปัญญาจะทำให้ทานมีผล มากสำหรับทายกนั้นมีเจตนาเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ เพราะเป็นตัวกรรมจึงแยกแยะรายละเอียด ลงไปได้อีก 3 กาล คือ (1) เจตนาก่อนให้ คือ มีความตั้งใจให้ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา หรือเมตตา กรุณา หรือด้วยความปรารถนาจะฝึกตนในการเสียสละ ทำจิตให้เป็นอิสระ เป็นต้น กล่าวคือ มี จิตใจฟ่องใสตั้งใจจริงจังกมาแต่ต้น (2) เจตนาขณะให้ คือ ในเวลาที่ให้ก็ทำด้วยความตั้งใจจริง ยังมี กำลังศรัทธา กำลังเมตตา กรุณา กำลังฉันทะที่จะฝึกฝนตน เป็นต้น พรั่งพร้อมดี และจิตใจฟ่องใส เบิกบาน มีปัญญารู้เข้าใจคุณค่า ความมุ่งหมาย และประโยชน์ของการที่จะให้ นั้น และ (3) เจตนา สืบเนื่องต่อไป คือ หลังจากให้แล้ว ก็มีความเอิบอิมใจ ซึ้งใจ ปิติที่ได้ทำการให้ระลึกหรือนึกขึ้นมา เมื่อใดก็มีความสุขใจไม่เสียตาย เห็นคุณค่าและปรารถนาจะทำต่อ ๆ ไป หรือยิ่งขึ้นไป 2) ปฏิคาหก คือ ผู้รับ ถ้าผู้รับไม่มีศีล เช่น มุ่งหาลาภหรือแสวงหาผลประโยชน์ด้วยเจตนาหลอกลวง หรือประพฤติน่าเกลียด เป็นโจรผู้ร้าย หรือมีความไม่สุจริต เมื่อได้รับทานแล้วก็จะยังมีกำลังทำการร้ายได้ มากและรุนแรงยิ่งขึ้น ทานจึงมีผลน้อยในทางตรงข้ามถ้าปฏิคาหกเป็นผู้มีศีล มีคุณธรรม เป็นผู้ทำ ความดีงาม บำเพ็ญคุณประโยชน์ ทานจึงมีผลมาก 3) ไทยธรรม คือ วัตถุหรือสิ่งที่มีมอบให้ เป็นของ บริสุทธิ์ เช่น ได้มาโดยสุจริตเป็นของประณีต หรือจัดหามาด้วยความตั้งใจตามกำลังไม่ใช่เป็นของทั้ง ขว้าง เป็นของเหมาะสม หรือสมควรแก่ผู้รับจะใช้ได้

กล่าวโดยสรุป การทำบุญให้ได้ผลมากนั้นต้องมีส่วนประกอบทั้งสามครบถ้วน ผู้ให้ควรให้ เพื่อประโยชน์ เพื่อฝึกฝนตนเองในการเสียสละ เพื่อการลดความยึดมั่นถือมั่น และจำเป็นจะต้อง ตรวจสอบคุณสมบัติของผู้รับ เพื่อการให้นั้นมีผลหากชาวพุทธมีการตรวจสอบคุณสมบัติของผู้รับ อย่างเหมาะสมแล้วจะสามารถลดปริมาณของผู้ที่รับเพื่อการนำไปใช้ผิดประโยชน์ได้จำนวนหนึ่ง ที่เดียว นอกจากนี้ของที่มีมอบก็ควรเป็นของที่เหมาะสม ผู้ให้จัดหามาด้วยความตั้งใจอีกด้วย

วิเคราะห์การทำบุญของชาวพุทธในสังคมไทย

การทำบุญผู้เขียน ได้ยกตัวอย่างทั้ง 3 เรื่อง ถือว่าเป็นการทำบุญที่ไม่ตรงตามแนวทางพระพุทธศาสนา เพราะยังขาดความเข้าใจที่ถูกต้อง ทั้งนี้อาจมีสาเหตุจากหลายประการ โดยผู้เขียน ได้วิเคราะห์สาเหตุแห่งการทำบุญที่ผิดเพี้ยนของชาวพุทธไทยทั้ง 3 ตัวอย่างดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 การทำบุญ ถวายสังฆทาน ผู้เขียนวิเคราะห์ว่าในยุคปัจจุบันนี้ผู้คนมีวิถีชีวิตที่เร่งรีบ แข่งกับเวลา การทำบุญถวายสังฆทานจึงสร้างความสะดวก ประหยัดเวลาของผู้ทำบุญได้มาก การทำบุญถวายสังฆทานจึงเป็นทางเลือกในลำดับต้น ๆ แท้จริงนั้นก็มีวิธีการทำบุญหลากหลายวิธีในแนวทางพระพุทธศาสนา เช่น การประพฤติตนอ่อนน้อมถ่อมตน การช่วยขนขวายรับใช้งานสาธารณะประโยชน์ การพึงธรรมเทศนา การบริจาคทรัพย์สร้างโบสถ์วิหาร เป็นต้น หากชาวพุทธไทยศึกษาวิธีการทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนาให้ถ่องแท้จะทราบได้ว่ายังมีวิธีการทำบุญอื่น ๆ ที่ไม่ต้องใช้ทุนทรัพย์อีกหลากหลาย รูปแบบ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2013 : 11) ท่านมีเกณฑ์หรือหลักวัดอยู่ที่ว่า ผู้ให้ คือ ทายก ทายิกา มีเจตนาอย่างไร ผู้รับคือ ปุถุคา หกมีคุณความดีแค่ไหน วัตถุหรือสิ่งของที่ให้คือ ไทยธรรม บริสุทธิ์สมควร เป็นประโยชน์เพียงใด ท่านแนะนำการทำทานเป็นการทำบุญอย่างหนึ่งอีก ทั้งการรักษาศีลและภาวนาก็เป็นบุญอีกอย่างหนึ่ง และสูงขึ้นไปโดยชาวพุทธสามารถทำพร้อมกันทั้ง 3 อย่างได้ การทำบุญด้วยสังฆทานนั้น ชาวพุทธที่ควรศึกษาเจตนาแห่งการถวายสังฆทานเพื่ออะไร พระพุทธเจ้าท่านสอนให้พิจารณาเจตนาที่บริสุทธิ์ โดยหวังให้วัตถุทานนั้นเป็นเครื่องอุปถัมภ์บำรุงคณะสงฆ์เพื่อสืบทอดพระศาสนาต่อไป การที่ชาวพุทธไม่มีความรู้เรื่องการทำบุญที่ถูกต้อง ตามหลักพระพุทธศาสนาจึงทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนเป็นอันมากผู้ทำบุญจึงมีเจตนาที่หวังผลบุญที่ดลบันดาลความสำเร็จด้านต่าง ๆ มีชื่อเสียง ได้รับโชคลาภ จึงทำบุญแบบทุ่มเทหมดตัวเท่าไรเท่ากัน สุดท้ายกลายเป็นการทำบุญในเชิงพาณิชย์ที่ต้องการแลกกับวัตถุทาน ในปัจจุบัน การทำบุญถวายสังฆทานมีมากในทุกสถานที่ ไม่เว้นแม้กระทั่งในระบบออนไลน์ พุทธศาสนิกชนสามารถทำบุญผ่านระบบออนไลน์ได้โดยไม่ต้องเดินทางไปวัด อยู่ที่ทำงานก็สามารถทำบุญได้ หากชาวพุทธใฝ่ใจศึกษาวิธีการทำบุญตามแนวทางพระพุทธศาสนา ย่อมได้รับความเข้าใจ และเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ไปสู่หนทางที่ถูกต้องได้จะเห็นได้ว่าการทำบุญตามหลักพระพุทธศาสนามีหลายวิธีโดยไม่ต้องใช้ทุนทรัพย์เลยทุกคนจึงมีสิทธิ์ทำบุญได้เท่าเทียมกัน

ตัวอย่างที่ 2 การสะเดาะเคราะห์ต่อชะตา การปล่อยสัตว์คนโบราณสอนคนรุ่นหลังให้ทำบุญ ด้วยการปล่อยสัตว์สัตว์ถือเป็นการสะเดาะเคราะห์ เมื่อดวงกำลังตกจะช่วยให้อาตมาดีขึ้นได้รวมทั้งว่าการปล่อยสัตว์แต่ละชนิดจะได้านิสงส์ที่แตกต่างกันไป ยกตัวอย่างเช่น การปล่อยปลาไหลจะทำ

ให้การเงิน การงานชีวิตประจำวันมีความคล่องตัว ราบรื่น ไร้อุปสรรคการปล่อยเต่า ช่วยให้อายุยืน การปล่อยปลานิลช่วยให้อุดมสมบูรณ์เสริมบารมี อำนาจ วาสนา คล้ายกับ ธนศก เกษศิลป์ และพระ เจริญพงษ์ วิชัย (2566) แนวคิดการทำบุญในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทยมาจากฐาน แนวคิดหลัก 4 ประการคือ 1) แนวคิดที่เกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการทำบุญในการปล่อยสัตว์น้ำตาม บริบทของสังคมไทย 2) แนวคิดที่เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการปล่อยสัตว์น้ำที่คนไทย ชาวพุทธนิยมปล่อย 3) แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะทั่วไปของสัตว์น้ำและบริเวณสภาพแวดล้อมทาง กายภาพที่สัตว์น้ำอาศัยอยู่ที่คนไทยชาวพุทธนิยมปล่อย และ 4) แนวคิดเกี่ยวกับหลักความเชื่อ อานิสงส์ในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย ผู้เขียนวิเคราะห์ว่าน่าจะเป็นอุปายที่ ต้องการ สอนคนรุ่นหลังให้ทำบุญปล่อยสัตว์ให้มาก เพื่อเกิดความกระตือรือร้นในการสร้างกุศลผลบุญ ทั้งนี้ ในปัจจุบันนี้อธิพลของหมอดูเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเห็นได้ชัดจน เมื่อหมอดูทักว่า ดวงตกจึงแนะนำให้เสริมชะตา ด้วยการปล่อยสัตว์ การทำบุญเช่นนี้ย่อมเจือไปด้วยความโลภเกิดเป็นอกุศลจิตโดยใช้ สัตว์เป็นเครื่องมือจากหนังสือเรื่องเคล็ดวิชาศักดิ์สิทธิ์ บุญฤทธิ์พิชิตโรคร้ายกล่าวว่า การให้ชีวิตผู้อื่น หรือให้อิสระผู้อื่นนั้น เรียกได้ว่า เป็นการเจริญเมตตาให้เกิดขึ้นในจิตใจด้วย ส่งผล ย้อนกลับมายัง ตัวผู้ให้ทาน ถ้าได้ตั้งความปรารถนามีอายุยืนยาวปรารถนาไม่เจ็บป่วยหากไม่มีกรรมชั่ว มาตรัดรอน เสียก่อนก็จะส่งผลให้ชีวิตมีสุขภาพที่แข็งแรงได้ และยังมีกระแสเคราะห์ต่อชะตา ผ่านระบบ ดิจิทัล โดยมีการอ้างว่า การทำบุญปล่อยสัตว์ได้ช่วยเหลือให้สัตว์พ้นจากชะตาขาดเคราะห์ร้าย เพื่อ เริ่มต้นชีวิตใหม่ที่ปกติสุข นำพาโชคลาภ เสริมวาสนาบารมีให้กับตนเอง

ตัวอย่างที่ 3 การบูชาเครื่องรางของขลัง ผู้เขียนมองว่า โดยธรรมชาติของคนเรานั้นย่อม ต้องการความปลอดภัยทุกด้าน ในการดำเนินชีวิตแต่หากรู้สึกกลัวเกิดความหวาดระแวงเป็นเหตุให้ ไม่สบายใจ หรือไม่แน่ใจว่ามีความปลอดภัยเพียงพอหรือไม่ โดยอาจหวาดกลัวความเสียหายในชีวิต หรือในทรัพย์สิน จึงต้องแสวงหาที่พึ่งทางจิตใจเพื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวนั่นก็คือ การพึ่งพาสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจพุทธคุณนั่นเอง การบูชาเครื่องรางของขลังจึงทำให้รู้สึกปลอดภัย อบอุ่นใจ สบายใจรวมถึงมั่นใจได้ว่าจะสามารถแคล้วคลาดจากอันตรายจากเหตุเภทภัยต่าง ๆ และอำนาจสิ่ง ลี้ลับ ปาฏิหาริย์ที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ผู้เขียนเห็นว่า ในปัจจุบันวัดในสังคมไทย ต่าง สนองตอบในเรื่องของเครื่องรางของขลัง ตามความต้องการของชาวพุทธหรือที่เรียกว่า พุทธ พานิชย์ เนื่องจากทางวัดก็อ้างว่าไม่สามารถขัดศรัทธาของญาติโยมได้ เหตุนี้ความเข้าใจเบี่ยงเบน จากวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบูชาเครื่องรางของขลัง จึงเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ ในปัจจุบันนี้สะท้อน ให้เห็นว่า พระสงฆ์ได้ถ่ายทอดและชี้แนะแนวทางเพื่อความต้องการของชาวพุทธเท่านั้น อีกทั้ง กระแสสังคมกระตุ้นให้ชาวพุทธทำบุญไหว้พระในออนไลน์มากขึ้น ได้บุญเหมือนไปทำที่วัด จึงทำให้ พุทธศาสนิกชนยิ่งมั่นใจในปาฏิหาริย์ของเครื่องรางของขลัง เช่นนี้แล้วจึงแน่ใจได้ว่า ไม่ใช่แนวทางที่

ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ดังที่พรชัยลิขิตธรรมโรจน์และถาวร เกียรติทับทิว (Likitthamroj and Keattabteew, 2003 : 136) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พระเครื่องกับสังคมไทย พบว่า มูลเหตุสำคัญที่สังคมไทยนิยมพระเครื่องก็เพราะความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์และปาฏิหาริย์ที่ช่วยคุ้มครองป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ผู้บูชาพระเครื่องด้วยความเชื่อว่ามีอำนาจ พุทธคุณจะสามารถดลบันดาลให้โชคลาภ ให้ค้าขายเจริญรุ่งเรืองหรือได้โชคลาภหรือประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ รวมถึงการสะเดาะเคราะห์แม้ขนาดพระเครื่องนั้นจะมีราคาสูงเท่าไรก็ยอมแลก ผู้เขียนวิเคราะห์ว่า สาเหตุที่ชาวพุทธไทยเข้าใจเช่นนั้น ที่จริงแล้วเกิดจากความโลภเป็นสำคัญ โดยความโลภนั้น เป็นกิเลสตามธรรมชาติของปุถุชนทั้งหลาย ในบางรายอาจมีฐานะยากจน จึงหวังจะมีโชค ถูกหวยรวยเบอร์ แต่โดยทั่วไปตามวิสัยของปุถุชน มักฝักใฝ่ความสบายจึงต้องการเสริมดวงชะตาด้วย การบูชาเครื่องรางของขลัง อีกทั้งหวังประสบความสำเร็จทุก ๆ ด้าน รวมไปถึงต้องการความปลอดภัย แคล้วคลาดจากภัยอันตรายต่าง ๆ

บทสรุป

ในปัจจุบันในการใช้สื่อออนไลน์กลายเป็นเรื่องปกติในชีวิตประจำวัน ทำให้ทราบข้อมูลข่าวสารของกันและกัน ระหว่างปัจเจกบุคคลกับบุคคล เป็นไปอย่างสะดวกรวดเร็วและยังสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการสื่อสารต่างๆ การถือกำเนิดระบบดิจิทัลหรือออนไลน์ จึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นใหม่และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วต่อมนุษย์ทั่วโลก และเป็นที่แน่นอนด้วยว่า กระแสความเปลี่ยนแปลงนี้ส่งผลต่อความเป็นไปของพระพุทธศาสนา (พุทธบริษัท 4) อย่างเลี่ยงไม่ได้ เพราะพุทธศาสนิกมีความจำเป็นต้องใช้เครื่องมือเพื่อการสื่อสาร ซึ่งการใช้เครื่องมือเหล่านี้ต้องมีทั้ง ส่วนการสร้างสรรค์ (Constructive Implement) และส่วนทำลาย (Destructive Implement) หากถ้าเราไม่คำนึงถึงปทัฏฐานคือ หลักธรรมวินัย (ปัญญา) จะทำให้เกิดผลเสียขึ้นตามมา อาจจะทำให้ผู้ที่เป็นมิถิชาชีพเข้ามาหลอกลวงเอาเปรียบ และแสวงหาผลประโยชน์จากการทำบุญในยุคดิจิทัล หรือออนไลน์ได้ง่าย ดังนั้น การทำบุญในยุคดิจิทัลของชาวพุทธในสังคมไทย จำต้องใช้ปัญญาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ ตามเหตุแห่งปัจจัย

เอกสารอ้างอิง

กลุ่มปฏิบัติงานเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนา. (2556). *ธรรมโฆษณารัตนานุกรม (ฉบับย่อ)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เอมี เอ็นเตอร์ไพรส์.

- ชเนศ เกษศิศิลป์ และพระเจริญพงษ์ วิชัย. (2566). *ปล่อยสัตว์น้ำอย่างไรให้ได้บุญ : หลักการและแนวคิด ในการปล่อยสัตว์น้ำตามบริบทของสังคมไทย*. วารสาร มจร ทวารวดีปริทรรศน์. 2(2). (กรกฎาคม-ธันวาคม) : 1-10.
- นงเยาว์ ชาญณรงค์. (2545). *ปรัชญาอินเดียสมัยโบราณ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปัญญา ใช้บางยาง. (2548). *หลักธรรมในพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ:ธรรมสภา.
- พระครูสังฆรักษ์พิทยา ญาณธโร (ปิยวารกุล). (2561). *ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ยุคศตวรรษที่ 21*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2555). *ชุมนุมเรื่องสั้น พุทธทาสภิกขุ*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- พระราชวินโรจรังสี(หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี). *ปุจฉาวิสัชนาเรื่องบุญเป็นหลักชัยประสพสุข*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา. มปป.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). 2538 ข. *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). *สยามสามไตร*. พิมพ์ครั้งที่ 36. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- _____. (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ:เอสอาร์. พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- _____. (2556). *นี่คือความสุขที่แท้จริงใช่ไหม?*. กรุงเทพฯ: บริษัท ออฟเซ็ท ครีเอชั่น จำกัด.
- _____. (2560). *ทำบุญ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมฐาน.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ลาววัลย์ พุ่มพฤษ, ศศิธร เหล่าเที่ยง, ศุภศิริ ศรีตระกูล, และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2556). *การให้ความหมาย ที่มาของความหมาย และรูปแบบการทำบุญของนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศิลปากร*. วารสาร Veridian ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และศิลปะ. 6(3). (กันยายน-ธันวาคม) : 658-670.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. *เว็บไซต์วัดต่าง ๆ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.onab.go.th/> (26 พฤศจิกายน 2567).
- Budsir. *Buddhist Sutras*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.budsir.org/budsir-main.html> (26 พฤศจิกายน 2567).
- Likitdhammaroj,P.,and Keattabteew, T. (2003). *The Amuletsand ThaiSociety*.Thai Journal of Development Administration, 42(1).